

Spis treści

Lista źródeł ilustracji	17
Podziękowania	19
Drzewo genealogiczne Chopina	25
Prolog	27

PRZESZŁOŚĆ RODZINNA CHOPINA 47

Francuskie korzenie Nicolasa (Mikołaja) Chopina ~ jego wczesne lata w Marainville w Lotaryngii ~ wychowanie w pobliskim majątku urodzonego w Polsce hrabiego Michała Jana Paca ~ zarządca Adam Weydlich wprowadza chłopca do swojego domu, gdzie Nicolas zdobywa edukację i uczy się języka polskiego ~ w 1787 roku szesnastoletni Nicolas towarzyszy rodzinie Weydlichów w podróży do Warszawy i zostaje nauczycielem języka francuskiego w nowo otwartej szkole ~ przyjmuje polskie imię Mikołaj ~ podczas insurekcji kościuszkowskiej (1794) wstępuje do obrony cywilnej i bierze udział w walkach w Warszawie ~ zostaje guwernerem dzieci hrabiny Ludwiki Skarbkowej w Żelazowej Woli, gdzie spotyka Justynę Krzyżanowską, swą przyszłą żonę i matkę Fryderyka Chopina ~ małżeństwo Mikołaja i Justyny (28 czerwca 1806) zawarte w kościele parafialnym Świętego Rocha w Brochowie ~ narodziny Fryderyka, jego trzech sióstr i ich rodzinne życie ~ Mikołaj dostaje propozycję asystentury w zakresie nauczania języka francuskiego w Liceum Warszawskim i przenosi się do stolicy Polski

DZIECIŃSTWO I MŁODOŚĆ W WARSZAWIE, 1810–1824 75

1 października 1810 roku Mikołaj zaczyna uczyć w Liceum Warszawskim mieszczącym się w Pałacu Saskim ~ aby zwiększyć dochody, otwiera pensję dla chłopców ~ historia Liceum Warszawskiego i opis jego

akademickiego programu ~ Fryderyk słucha grających na fortepianie sióstr i odnajduje drogę do klawiatury ~ Mikołaj kupuje fortepian Buchholtza, a Wojciech Żywny zostaje nauczycielem Fryderyka ~ opis ekscentrycznej postaci Żywnego zarysowany na podstawie źródeł historycznych ~ siedmioletni chłopiec publikuje swoją pierwszą kompozycję, *Poloneza g-moll* ~ po raz pierwszy występuje publicznie 24 lutego 1818 roku, tuż przed ósmymi urodzinami ~ zostaje okrzyknięty „polskim Mozartem” i pojawia się w salonach warszawskiej arystokracji ~ występuje przed carycą odwiedzającą Warszawę i wręcza jej dwa tańce swojej kompozycji ~ zostaje wezwany do pałacu Brühla, by zagrać dla wielkiego księcia Konstantego ~ opis niemal obłąkanego Konstantego ~ przyjaźń Fryderyka z synem wielkiego księcia Pawłem i Alexandrine de Moriolles (Moriolką) ~ sopranistka Angelica Catalani śpiewa w Warszawie, a usłyszawszy grę Fryderyka, obdarowuje go złotym zegarkiem ~ chłopiec koncertuje dla Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności ~ wakacje w Żelazowej Woli, lato 1823 roku we wspomnieniach osiemnastoletniego Antoniego Krysiaka ~ Fryderyk zostaje przyjęty do IV klasy Liceum Warszawskiego ~ opis jego kolegów szkolnych i dyrektora Samuela Bogumiła Lindego ~ uczniowskie psoty ~ Fryderyk kończy rok szkolny ze specjalną nagrodą

ODKRYWANIE POLSKI: WAKACJE W SZAFARNI, 1824–1825

105

Chopin wyjeżdża na wakacje do Szafarni, do rodzinnego domu swojego przyjaciela Dominika (Domusia) Dziewanowskiego ~ patriotyzm Dziewanowskich ~ codzienność Chopina w Szafarni ~ nieudane próby jazdy konnej ~ listy do rodziny ~ Chopin pisze do rodziny satyryczne listy składające się na „Kuryer Szafarski” ~ odkrywa krajobrazy ziemi dobrzyńskiej oraz Mazowsza i słyszy muzykę ludową ~ wczesny mazurek (*Żydek*) ~ powstaje *Mazurek As-dur*, zadedykowany Wilhelmo wi Kolbergowi ~ żniwa w Szafarni ~ car Aleksander I przybywa do Warszawy i otwiera posiedzenie polskiego sejmu (kwiecień 1825) ~ piętnastoletni Chopin zostaje poproszony o występ i zagranie na nowo wynalezionym instrumencie eolomelodikonie, gra dla cara, który obdarowuje go brylantowym pierścieniem ~ dwa koncerty w warszawskim konserwatorium (27 maja i 10 czerwca) ~ kolejne wakacje w Szafarni (lipiec 1825) ~ Chopin wędruje przez Mazowsze, zwiedza Toruń, miejsce narodzin Kopernika ~ rozrywki podczas żniw w Szafarni ~

po powrocie do Warszawy młodzieniec zostaje mianowany organistą w kościele Wizytek ~ charakterystyka jego gry ~ listy do przyjaciela Jana Białobłockiego ~ bożonarodzeniowa wizyta w Żelazowej Woli

BUNT DEKABRYSTÓW, 1825–1826

129

Car Aleksander I umiera na tyfus ~ grupa rozczarowanych oficerów rosyjskiej armii w Petersburgu odmawia uznania jego brata Mikołaja za następcę tronu, wybucha bunt ~ publiczne egzekucje wojskowych w Petersburgu ~ w Polsce narasta bierny opór ~ rosyjska tajna policja aresztuje i torturuje buntowników w Warszawie ~ śmierć polskiego męża stanu Stanisława Staszica (20 stycznia 1826) jednoczy naród ~ ojciec chrzestny Fryderyka Chopina, Fryderyk Skarbek, wygłasza mowę pogrzebową nad trumną Staszica ~ Chopin zdobywa fragment całunu pogrzebowego Staszica i traktuje go jak relikwię ~ choruje i jest leczony przez doktora Wilhelma Malcza ~ wspomnienia Eugeniusza Skrodzkiego o wypadku na ślizgawce i o „schatzce” w ogrodzie botanicznym ~ Justyna zabiera Fryderyka i jego siostrę Emilię do uzdrowiska Bad Reinerz (Duszniki-Zdrój) na pięcioletnią kurację ~ Chopin komponuje *Poloneza g-moll* ~ opis Bad Reinerz i codziennych zwyczajów ~ Chopin daje dwa koncerty charytatywne dla sierot w Bad Reinerz i pisze list do Elsnera ~ odwiedza posiadłość księcia Radziwiłła w drodze powrotnej do Warszawy ~ portret Chopina narysowany przez Elizę Radziwiłłównę (1826)

W WARSZAWSKIEJ SZKOLE GŁÓWNEJ MUZYKI, 1826–1828

143

Chopin zapisuje się do Szkoły Głównej Muzyki, której rektorem jest Józef Elsner ~ złożone powiązania tej placówki z warszawskim Konserwatorium zarządzanym przez Carla Solivę ~ program studiów realizowany przez Chopina pod okiem Elsnera ~ wcześniejsza kariera Elsnera oraz jego poglądy na temat muzyki i muzyków ~ szkolni koledzy Chopina ~ Chopin poznaje muzykę Johna Fielda i komponuje *Nokturn e-moll* (op. posth.) ~ śmierć i pogrzeb czternastoletniej Emilii Chopin (10 kwietnia 1827) ~ rodzina Chopinów przeprowadza się do pałacu Krasińskich ~ Chopin zalicza pierwszy rok studiów i przyjmuje zaproszenie od hrabiego Ksawerego Zboińskiego na wakacyjny pobyt w jego rezydencji w Kowalewie koło Drobina ~ Chopin planuje podróż przez

Pomorze do Gdańska i zaczyna pracę nad wariacjami na temat *Là ci darem* ~ po powrocie do Warszawy przenosi się do nowego mieszkania w pałacu Krasińskich i występuje z koncertem z okazji imienin swojego ojca (6 grudnia 1827) ~ na gruźlicę umiera jego serdeczny przyjaciel Jasio Białobłocki ~ Chopin komponuje *Sonatę fortepianową c-moll* i dedykuje ją Elsnerowi ~ Hummel koncertuje w Warszawie i spotyka się z Chopinem ~ po ukończeniu drugiego roku studiów Chopin spędza wakacje w Sannikach na Mazowszu

PIERWSZE PODRÓŻE ZAGRANICZNE: BERLIN I WIEDEN, 1828–1829

169

We wrześniu Chopin towarzyszy warszawskiemu zoologowi doktorowi Feliksowi Jarockiemu w podróży do Berlina na międzynarodowy kongres „badaczy natury” ~ spotyka Alexandra von Humboldta i innych słynnych naukowców, choć woli spędzać czas w berlińskiej operze ~ ogląda spektakle: *Wolny strzelec* Webera, *Fernand Cortez* Spontiniego i *Potajemne małżeństwo* Cimarosa ~ głęboko porusza go słyszane w Singakademie wykonanie *Ody na dzień św. Cecylii* Händla, które, jak napisał: „więcej się zbliżało do ideału, jaki sobie o wielkiej muzyce utworzyłem” ~ w drodze powrotnej do Warszawy zatrzymuje się w Sulechowie (Züllichau), gdzie improwizuje na fortepianie w lokalnym zajazdzie; motywy te staną się załączkiem *Fantazji na tematy polskie* op. 13 ~ w Poznaniu odwiedza arcybiskupa Wolickiego, ale nie udaje mu się spotkać z księciem Antonim Radziwiłłem ~ „koncert, którego nie było” uchwyci na słynnym obrazie Henryk Siemiradzki ~ Chopin dedykuje Radziwiłłowi *Trio g-moll* ~ studia w Szkole Głównej Muzyki dobiegają końca ~ Mikołaj Chopin zwraca się do władz z prośbą o środki na studia zagraniczne dla syna ~ podanie zostaje odrzucone, bo nie można pozwolić, „ażeby fundusze publiczne były przeznaczane na zachęcanie tego rodzaju artystów” ~ car Mikołaj I przybywa do Warszawy, by koronować się na króla Polski (24 maja 1829) ~ koncerty Paganiniego stają się atrakcją sezonu artystycznego ~ Chopin opisuje grę włoskiego instrumentalisty jako „absolutną doskonałość” ~ gazety podsycają konflikt między zwolennikami talentu Paganiniego i Karola Lipińskiego ~ Chopin spotyka Paganiniego (16 lipca) ~ kończy Szkołę Główną Muzyki z dyplomem z wyróżnieniem (20 lipca); Elsner charakteryzuje go jako „muzycznego geniusza” ~ wyrusza do Wiednia (22 lipca) dzięki wsparciu finansowemu ojca ~ przygodny pobyt w Krakowie i Ojcowie ~ 31 lipca przybywa do cesarskiego miasta ~ Tobias Haslinger obiecuje wydanie wariacji

Là ci darem ~ Chopin występuje z dwoma koncertami w Kärntnertor Theater (11 i 18 sierpnia) ~ obecni na koncertach Carl Czerny, Ignaz Schuppanzigh i hrabia Moritz von Dietrichstein zachęcają go do pozostania w Wiedniu ~ wycieczka do Pragi, Teplitz (Cieplic) i Drezna, gdzie ogląda przedstawienie *Fausta* Goethego ~ po powrocie do Warszawy zaczyna pracę nad kilkoma „ćwiczeniami”, pierwszą wersją dwunastu *Etiud* op. 10

KONSTANCJA GŁADKOWSKA: ODDALONA UKOCHANA, 1829–1830

201

Chopin, zauroczony śpiewaczką Konstancją Gładkowską, nie decyduje się na wyznanie uczuć ~ zamiast tego zwierza się najlepszemu przyjacielowi, Tytusowi Woyciechowskiemu ~ wniknięcie w intymną naturę ich przyjaźni ~ Chopin dostaje zaproszenie od księcia Antoniego Radziwiłła do pałacyku myśliwskiego w Antoninie ~ opis pałacyku i przyjaźni Chopina z rodziną Radziwiłłów ~ Konstancja staje się inspiracją *Larghetto* z *Koncertu f-moll* ~ premiera *Koncertu* w Teatrze Narodowym w Warszawie ~ Chopin pierwszy raz spotyka się z Konstancją (kwiecień 1830) ~ spotkanie z Henriette Sontag ~ odwiedza Tytusa Woyciechowskiego w Poturzynie, prezentując świeżo opublikowane *Wariacje* na temat *Là ci darem*, które mu zadedykował ~ Konstancja debiutuje na scenie Teatru Narodowego ~ Chopin z ociąganiem przygotowuje się do długiej podróży zagranicznej ~ ostatni raz odwiedza Żelazową Wolę, miejsce swoich narodzin ~ w Warszawie wybuchają zamieszki i dochodzi do licznych aresztowań ~ Chopin odwiedza w Sochaczewie obóz generała Piotra Szembeka i gra dla niego ~ wśród nastrojów rosnącej niechęci do Rosjan Chopin daje „pożegnalny koncert” w Teatrze Narodowym (11 października) ~ przed wyruszeniem w podróż, która miała go zaprowadzić do Austrii i Włoch, Chopin i Konstancja wymieniają pierścionki ~ opuszcza Warszawę 2 listopada 1830 roku, a Elsner i grupa studentów żegnają go muzyką ~ w Kaliszu dołącza do niego Tytus Woyciechowski i razem jadą do Wiednia

POWSTANIE LISTOPADOWE, 1830–1831

231

Droga Chopina prowadzi przez Wrocław, Drezno i Pragę ~ przybywają z Tytusem do Wiednia 25 listopada i znajdują mieszkanie przy ulicy Kohlmarkt ~ docierają do nich wieści o wybuchu w Warszawie powstania (29 listopada 1830) ~ atak grupy kadetów na Belweder i ucieczka

księcia Konstantego ~ Tytus rusza z powrotem do Polski i zaciąga się do wojska ~ Chopin słucha rad rodziny i zostaje w Wiedniu ~ opis jego codzienności w cesarskiej stolicy ~ odwiedza go Hummel ~ nawiązuje przyjaźń z czeskim skrzypkiem Josefem Slavíkiem oraz z doktorem Johannem Malfattim, dawnym lekarzem Beethovena ~ spotkanie z Thalbergiem („nie mój człowiek”) ~ z bożonarodzeniowej tęsknoty za domem wyłania się pierwszy szkic *Scherza h-moll* ~ Polacy proklamują detronizację cara Mikołaja I, który odpowiada wypowiedzeniem wojny ~ losy pierwszych potyczek ~ Chopin komponuje cztery *Mazurki* op. 6 i pięć *Mazurków* op. 7 ~ odwiedza wiedeńskie piwiarnie i słucha walców Straussa i Lannera ~ komponuje *Walc Es-dur* op. 18 ~ nie jest w stanie zorganizować sobie koncertów, zostaje bez pieniędzy i ojciec musi go ratować przed porażką ~ 11 czerwca samodzielnie organizuje koncert w Kärntnertor Theater, co tylko powiększa jego długi ~ po kilku przesunięciach terminu Rosjanie wydają mu paszport i może wyjechać do Monachium ~ Chopin opuszcza Wiedeń w towarzystwie polskiego badacza Alfonsa Kumelskiego i jedzie przez Linz i Salzburg do Monachium ~ w stolicy Bawarii, gdzie pozostaje przez ponad miesiąc, daje udany koncert w Odeon Theater (28 sierpnia) ~ w Stuttgarcie dociera do niego wiadomość o upadku Warszawy ~ opis krwawego pogromu Warszawy i kapitulacji miasta 6 września ~ *Dziennik stuttgarcki* Chopina dokumentuje jego reakcję na tę katastrofę ~ komponuje *Etiudę „Rewolucyjną”* i przez Strasburg udaje się do Paryża, gdzie rozpoczyna nowy rozdział życia jako polski emigrant

NA WYGNANIU W PARYŻU, 1831–1833

265

Chopin przybywa do Paryża 5 października 1831 roku i wprowadza się do mieszkania na piątym piętrze przy Boulevard Poissonnière nr 27 ~ jego pierwsze wrażenie na temat Paryża: miasto „krzyku, wrzasku, turkotu i błota” ~ przyznaje się do kontaktów z prostytutką „Teresą” w Austrii ~ z balkonu mieszkania widzi demonstracje przeciwko „królowi obywatelowi” Ludwikowi Filipowi I ~ generał Girolamo Ramorino (który niegdyś walczył u boku Napoleona) wprowadza się do domu naprzeciwko Chopina, co przyciąga demonstracje ~ „Niech żyją Polacy!” ~ „Jakie na mnie wrażenie zrobiły te groźliwe głosy nieukontentowanego ludu – ani pojmiesz!” – notuje Chopin ~ Wielka Emigracja – do Paryża docierają tysiące polskich wygnańców ~ jest wśród nich Wojciech Grzymała, który stanie się powiernikiem Chopina ~ zarys barwnego życia Grzymały ~ książę Adam Czartoryski przybywa do Paryża i formuje

rząd na wygnaniu ~ Chopin dołącza do sprawy polskiej ~ w Paryżu spotyka wielu muzyków, w tym Ferencę Liszta i Friedricha Kalkbrennera ~ odrzuca propozycję lekcji pod okiem Kalkbrennera ~ rozważania o osobowości Kalkbrennera ~ Kalkbrenner pod prężeniem krytyki Heinego ~ Chopin daje w Paryżu pierwszy koncert (26 lutego 1832), który nie przynosi mu dochodu, ale przynosi za to pochlebną recenzję krytyka F.J. Fétisa ~ propozycja występu Chopina nie zostaje przyjęta przez Konserwatorium Paryskie ~ Paryż nawiedza cholera, „rozruchy umarłych” ~ Chopin przeprowadza się do domu przy Cité Bergère nr 4 ~ krytyk Ernest Legouvé sporządza opis jego mieszkania ~ surowa połażanka ze strony ojca, krytykującego nonszalancki stosunek do pieniędzy: „Radzę ci oszczędzać, jak tylko możesz, ażeby nie zostać bez grosza” ~ Chopin poznaje Rothschildów, którzy otwierają przed nim drzwi do świata paryskiej arystokracji ~ „Wszedłem w pierwsze towarzystwa” ~ słucha gry Johna Fielda (25 grudnia 1832), ale nie robi ona na nim wrażenia ~ relacja na temat pobytu Fielda w Paryżu ~ Chopin zostaje członkiem polskiego Towarzystwa Literackiego ~ razem ze znajomym z czasów dzieciństwa, doktorem Aleksandrem Hoffmanem, przenosi się do mieszkania przy rue de Chaussée d’Antin numer 5 ~ „jakże się cieszę, iż jesteście razem!” – komentuje Mikołaj Chopin

CHOPIN PRZY KLAWIATURZE: RAFAEL FORTEPIANU 297

Paryska szkoła wirtuozów jako „teatr akrobacji” ~ Heine wyśmiewa Kalkbrennera, Dreyschocka, Pixisa i innych w *Musikalische Berichte aus Paris*, wychwalając jednocześnie Chopina jako „Rafaela fortepianu” ~ wpływ techniki śpiewu na kompozycje Chopina ~ Chopin jako „największy mistrz kontrapunktu od czasów Mozarta” ~ Chopinowskie *Szkice do metody gry fortepianowej* ~ kilka uwag Heinricha Neuhausa na temat rozważań Chopina ~ Chopin odrzuca metodę „wyrównywania palców” na rzecz indywidualizacji ich pracy ~ „Trzeci palec jest wielkim śpiewakiem” ~ Chopinowskie zalecenia dla uczniów w zakresie palcowania ~ technika pedalizacji Chopina zaobserwowana przez Antoine’a Marmontela ~ szczególne efekty użycia pedału w muzyce Chopina ~ porównanie Chopina i Liszta ~ Chopin i fortepian Pleyela ~ ograniczony rejestr instrumentu przekształca się u Chopina w pobudzające kreatywność wyzwanie ~ jego innowacje harmoniczne powstają podczas fizycznego kontaktu z klawiaturą ~ przybliżenie dwóch technik kompozycji: „apoteozy tematu” i „rozwijających się wariacji” ~ upadek szkoły wirtuozów, której członkowie rozchodzą się każdy w swoją stronę

MARIA WODZIŃSKA: „MOJA BIÉDA”, 1834–1837

339

Rodzina Wodzińskich zaprasza Chopina do Drezna ~ Chopin po raz pierwszy uczestniczy w Dolnoleńskim Festiwalu Muzycznym w Akwizgranie, gdzie spotyka Mendelssohna ~ otrzymuje francuski paszport (1 sierpnia 1835) i podróżuje do Karlsbadu (Karlovy Vary), gdzie po latach rozłąki spotyka rodziców (15 sierpnia) ~ spędzają razem idylliczny miesiąc, zwiedzając Tetschen (Děčín) na zaproszenie zamożnej rodziny Thun-Hohensteinów ~ Chopin dedykuje *Walc As-dur* op. 34 nr 1 jednej z córek domu, hrabiance Josephine ~ przybywa do Drezna 19 września i zakochuje się w szesnastoletniej Marii Wodzińskiej ~ młodzi chodzą na romantyczne spacery brzegami Łaby ~ przed wyjazdem z Drezna Chopin dedykuje Marii *Walc As-dur* op. 69 nr 1 (*L'Adieu*) i żywi nadzieję na zaręczyny ~ listy Marii do Chopina ~ Chopin zapada na zdrowiu w drodze powrotnej do Paryża, a w Warszawie krążą pogłoski o jego śmierci ~ w następnym roku dołącza do rodziny Wodzińskich w Marienbadzie (Mariánské Lázně) i razem udają się do Drezna (sierpień 1836) ~ oświadcza się Marii „o szarej godzinie” 9 września 1836 roku i zostaje przyjęty ~ matka Marii, Wanda Wodzińska, nalega, by zaręczyny pozostały w tajemnicy ~ stan zdrowia Chopina budzi jej wielkie obawy i ostatecznie wycofuje aprobatę dla związku ~ listy Wandy Wodzińskiej do Chopina ujawniają jej manipulatorski charakter ~ na początku 1837 roku pogarsza się stan zdrowia Chopina ~ przyjmuje zaproszenie markiza de Custine do jego willi w Saint-Gratien ~ opis pobytu zaczerpnięty z dziennika Józefa Brzowskiego ~ Chopin odmawia przyjęcia ofiarowanego mu przez cara Mikołaja I tytułu nadwornego pianisty ~ zostaje uwikłany w problemy syna Teresy Wodzińskiej, Antoniego, któremu pożycza pieniądze i nie może ich odzyskać ~ uświadomiwszy sobie, że nieszczęsny związek z Marią zmierza ku końcowi, wiąże jej listy w pakiet opatrzony napisem „Moja biéda” ~ dalsze losy Marii, jej nieudane małżeństwo z Józefem Skarbkiem i ostatnie lata

ANGIELSKIE INTERLUDIUM, LIPIEC 1837

371

Camille Pleyel zabiera Chopina do Anglii ~ komplikacje w życiu prywatnym Pleyela ~ Chopin otrzymuje francuski paszport (7 lipca 1837) ~ para podróżnych przybywa do Londynu 10 lipca i zatrzymuje się w hotelu Sablonnière ~ polski poeta Stanisław Egbert Koźmian podejmuje się roli przewodnika ~ Chopin chce zachować incognito i przedstawia się jako „Mr. Fritz z Paryża” ~ razem z Pleyelem wynajmują powóz

i szukając „sposobu wydania pieniędzy”, odwiedzają między innymi Richmond, Blackwall i Windsor ~ w Arundel obserwują wybory do parlamentu, w których kandydował lord Dudley Stuart, największy orędownik sprawy polskiej w Wielkiej Brytanii ~ Chopin chodzi do opery i podziwia śpiew Giuditty Pasty i Wilhelmine Schröder-Devrient ~ słucha także *Koncertu „Cesarskiego”* Beethovena w wykonaniu Moschelesa, który jednak nie robi na nim wrażenia ~ Pleyel zabiera go na wieczór muzyczny zorganizowany przez producenta fortepianów Jamesa Shudiego Broadwooda ~ „Mr. Fritz” gra i w ten sposób ujawnia swoją tożsamość ~ prawdopodobnie w tym czasie Pleyel spotyka Emmę Osborn, która niedługo zostanie jego konkubiną ~ Chopin podpisuje umowę z angielskim wydawcą Christianem Wesslem, sprzeciwia się jednak zwyczajowi nadawania przez Wessla tytułów dziełom ~ zwiedza Brighton Pavilion ~ wraca do Paryża przez Dover, przybywa do francuskiej stolicy pod koniec lipca

LAURY I ZASZCZYTY, 1833–1838

383

Pozycja Chopina w świecie muzyki z czasem się zmienia ~ Fétis dodaje jego biogram do swojego słownika ~ uwagi na temat 24 *Etiud* op. 10 i 25 wraz z ich dedykacjami dla Liszta i Marie d'Agoult ~ Ludwig Rellstab na łamach czasopisma „Iris” wypowiada wojnę muzyce Chopina („rozdzierające uszy dysonanse”) ~ wspomnienia Charlesa Hallégo o Chopinie ~ księżna Cristina Trivulzio di Belgiojoso przychodzi z pomocą włoskim uchodźcom, urządzając koncert charytatywny ~ organizuje „pojedynek na klawisze” między Lisztem i Thalbergiem i zleca sześciu kompozytorom, w tym Chopinowi, napisanie sześciu wariacji (*Hexameron*) na temat z *Purytanów* Belliniego ~ przedwczesna śmierć i pogrzeb Belliniego w Paryżu ~ rozważania na temat jego wpływu na Chopina ~ w 1838 roku Chopin daje ważne koncerty, jeden z nich na rzecz swojego przyjaciela Alkana (3 marca 1838) ~ obelżywa recenzja jego *Impromptu As-dur* op. 29 opublikowana w „La France musicale” ~ Chopin gra w Rouen (12 marca 1838 r.), a po koncercie Ernest Legouvé składa mu entuzjastyczny hołd w „Revue et gazette musicale”

Chopin. Tom 2. Paryż–Panteon, 1838–1849, zapowiedź	417
Wykaz źródeł	419
Indeks osób	429